

A Comparison of Children's Criteria for Book Selection Based on Children's Most Read Books, Children's Opinions, and Educators of Intellectual Development Center

Naser Nikoubakht^{*}, Somayeh Rezaee^{**}

Abstract

Children's literature is formed according to the needs of its audience. The author writing for children must know the characteristics, needs and interests of the audience. This information is achieved through studying about children, examining children's favorite books, and surveying of children and those dealing with them. The present study aims to investigate the most read children's books and to survey children and their educators in order to find the characteristics of the desirable book from the children's viewpoint; and at the end, a comparison is made between these views and features of the books. In the first stage, the most read works of the Intellectual Development Center during 2006-2016 were extracted through the field method and attendance in the libraries of the center, and the works were analyzed using the content analysis method. In the second stage, two researcher-made questionnaires for 6-12-year-old children and a questionnaire for children's educators were administered. After receiving the answers, a comparison was made between the views of children and their educators. Based on the answers obtained from the children's questionnaire, it is concluded that children want to learn and enjoy their books while making a mental effort to understand the language of the books. In fact, improving the quality of children's books based on their needs and

* Professor, Department of Persian Language and Literature, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran, nikoubakht@yahoo.com

** Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Farhangian University, Zahedan, Iran (Corresponding author), somayehrezaee@ymail.com

Date received: 2022/04/22, Date of acceptance: 2022/09/10

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

interests is one of the most important ways to promote book reading and to make children interested in reading.

Keywords: Fiction, Literature, Children's Interests, Age Group 6-12, Book.

مقایسه معیارهای کودکان برای انتخاب کتاب^۱ بر اساس کتابهای پرخواننده کودکان، نظرات کودکان و مربیان کانون پرورش فکری

ناصر نیکوبخت*

سمیه رضایی**

چکیده

ادبیات کودکان با توجه به نیازهای مخاطبان آن شکل می‌گیرد. نویسنده کودک باید ویژگی‌ها، نیازها و علائق مخاطب را بشناسد. این شناخت، از طریق مطالعه درباره کودک، بررسی کتابهای مورد علاقه کودکان و نظرسنجی از آنان و کسانی که با آنان سروکار دارند، به وجود می‌آید. هدف از انجام این پژوهش، بررسی کتابهای پرخواننده کودکان، نظرسنجی از کودکان و مربیان ایشان، به منظور یافتن ویژگی‌های کتاب مطلوب از دیدگاه کودکان است و در پایان مقایسه‌ای میان دیدگاه‌ها و مشخصات کتاب‌ها صورت گرفته است. در مرحله نخست، به روش میدانی و حضور در کتابخانه‌های کانون پرورش فکری به استخراج پرخواننده‌ترین آثار کانون درباره زمانی (۱۳۸۵-۱۳۹۵) پرداخته شد و تحلیل آثار به روش تحلیل محتوا صورت گرفت. در مرحله دوم، دو پرسشنامه محقق ساخته از کودکان (۶-۱۲ ساله) و یک پرسشنامه برای مربیان کودک تنظیم شد و پس دریافت پاسخ‌ها، مقایسه‌ای میان دیدگاه‌های کودکان و مربیان انجام گرفت.

* استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، nikoubakht@yahoo.com

** استادیار گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان، زاهدان، ایران (نویسنده مسئول)،
somayehrezaee@ymail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۰۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۹

Copyright © 2018, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

براساس پاسخ‌های مندرج در پرسشنامه کودکان، می‌توان گفت کودکان می‌خواهند از کتاب‌شان بیاموزند و لذت ببرند و در عین حال که برای فهمیدن تلاش ذهنی می‌کنند، زبان کتاب را بفهمند. درحقیقت، یکی از مهم‌ترین راه‌ها برای ترویج کتاب‌خوانی و علاقه‌مند کردن کودکان به خواندن، ارتقای کیفیت کتاب‌های کودکان و نوجوانان براساس نیازها و علایق ایشان است.

کلیدواژه‌ها: ادبیات داستانی، رغبت‌های کودکان، رده سنی ۶ تا ۱۲، کتاب.

۱. مقدمه

تعلیم و تربیت نقش تعیین‌کننده و سرنوشت‌سازی در زندگی کودک دارد که باید در همه مراحل زندگی او به آن توجه شود. در حقیقت، یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین ابزارها برای تعلیم و تربیت کودک، ادبیات کودک است.

ادبیات کودکان ابتدا ادبیات است با تمام ویژگی‌هایی که در آن نقد ادبی را می‌توان مورد توجه قرار داد، یعنی خلاق است و عمیق و از جوهر ادبی و ساختار هنری برخوردار است و در عین حال با نیازها، علایق، توانایی‌ها و حوزه تجربه‌های کودکان و نوجوانان در ارتباط است. (قزل‌ایاغ، ۱۳۹۳: ۵۸).

تفاوت ادبیات کودک با ادبیات بزرگ‌سال تفاوت در مخاطبان است؛ در حقیقت، می‌توان گفت ادبیات کودک، ادبیاتی است که متناسب با نیازهای خوانندگان خود به وجود می‌آید. کودکان براساس ویژگی‌های آنها در هریک از دوره‌های زندگی خود تمایلاتی به خواندن دارند که در جدول زیر به رغبت‌های کودکان براساس ویژگی‌های آنان در این سنین پرداخته می‌شود.

جدول شماره ۱. ویژگی‌ها و رغبت‌های خواندن کودکان در دوره دبستان (شعاری‌نژاد، ۱۳۸۶: ۵۳ تا ۵۷)

ویژگی‌های رشد کودک	رغبت‌های خواندن در کودک
مدت و فاصله دقت طولانی است و چشمان بدون احساس ناراحتی و فشار آماده کارند.	کودک از اینکه والدین و مخصوصاً معلم داستان‌هایی برایش بخوانند یا خواندن داستان‌ها را ادامه دهند لذت می‌برد و علاقه‌مند است همیشه و بیشتر بخواند.
استقلال‌یافتن در مهارت‌های خواندن	کودک خواندن را یک فعالیت و سرگرمی لذت‌بخش می‌یابد، به شرط اینکه بزرگ‌ترها یا اطرافیان او را تشویق نمایند و امکانات لازم را برایش فراهم کنند.

توانایی و رغبت، گسترش و تنوع پیدا می‌کند و تفاوت رغبت‌ها میان پسران و دختران آشکار می‌شود.	کودک در این مرحله به فرصت‌هایی نیاز دارد که کتاب‌هایی را به او توصیه کنند و درباره آنها بحث شود. انتخاب کتاب ممکن است تحت تاثیر رهبر یا گروه هم‌سالان انجام گیرد.
پیدایش و افزایش رغبت گردآوری و مجموعه‌سازی (کلکسیون)	مقدار کتاب‌های خواندنی اهمیت دارد. کودک کتاب‌هایی را جست‌وجو می‌کند که با ذوقش سازگار باشند و او خود را با قهرمان‌ها و موضوع‌های آنها همانند سازد.
پیدایش علاقه و امکان مهارت و تخصص در بازی‌های ورزشی	کودک به کتاب‌ها و نوشته‌های ورزشی علاقه‌مند می‌شود.
افزایش رغبت به دیگران و کاهش خودمحموری یا خودمداری	کودک به مطالعه سرگذشت‌ها، زندگی گذشتگان و مردم سرزمین‌های دیگر راغب می‌شود.
به کسب اطلاعات عمومی خاصی تلاش می‌کند که پاسخ پرسش‌های سنی خود را بگیرد.	کودک نیاز و علاقه دارد که در کسب اطلاعات موردنیازش از طرف معلم و والدین راهنمایی شود.

از آنجاکه هدف ادبیات تأثیرگذاری بر مخاطب است و توجه به مخاطب و نیازهای او در ادبیات کودک اهمیت شایان توجهی دارد، کتاب‌هایی که برای کودک نوشته می‌شود، باید با معیارهای کودکان او در خصوص کتاب موردعلاقه‌اش مطابقت داشته باشد؛ بنابراین می‌توان با بررسی کتاب‌های پرخواننده کودکان، نظرسنجی از آنان و کسانی که به نوعی با آنان سروکار دارند، به این معیارها دست یافت.

بسیاری از بزرگسالان و بسیاری از جوامع، با کودکان به شکلی برخورد می‌کنند که گویی کودکان از تفکر مستقل ناتوان هستند و گویی اولویت‌ها یا احساسات آنها، اهمیت کمتری دارد. کنوانسیون به بسط این نظریه می‌پردازد که کودکان نیز انسان هستند و باید به خواسته‌هایشان توجه شود. بخشی از برخورد باعزت این است که به آنها اجازه دهیم مستقل باشند و مستقل بیندیشند و به محض آنکه توانایی آن را کسب کردند، خواسته‌ها و افکار خود را بیان کنند و این خواسته‌ها و افکار به عنوان عواملی مهم در تصمیم‌گیری‌های مربوط به آنها در نظر گرفته شود. (ولوی، ۱۳۹۶: ۲).

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان یکی از بزرگ‌ترین سازمان‌هایی است که فعالیت خود را از سال ۱۳۴۴ خورشیدی آغاز کرد و تاکنون خدمات متنوع و ارزنده‌ای را برای کودکان این مرز و بوم ارائه کرده است. در این سازمان، سالانه تعداد زیادی کتاب برای گروه‌های سنی مختلف چاپ و نشر می‌شود که در همه استان‌ها و شهرستان‌های کشور توزیع می‌شوند. در هر شهرستان، مراکز و نهادهایی برای توزیع و ارائه کتب منتشر شده وجود دارد که کودکان

می‌توانند با مراجعه به این مراکز به کتب دلخواه خود دسترسی پیدا کنند. با توجه به بررسی‌های انجام شده، مخاطبان کودک به برخی از این کتاب‌ها و آثار کودکانه اقبال بیشتری نشان داده‌اند و می‌توان به عناوین این کتاب‌ها دست یافت.

هدف از انجام این پژوهش بررسی کتاب‌های پرخواننده کودکان در بازه زمانی ده‌ساله (۱۳۸۵-۱۳۹۵)، نظرسنجی از کودکان و مربیان کانون پرورش فکری در سطح استان فارس به منظور دستیابی به معیارهای کودکان در انتخاب کتاب دلخواهشان است و در نهایت مقایسه‌ای میان مشخصات کتاب‌های پرخواننده و نظر کودکان و مربیان ایشان انجام می‌شود.

۱.۱ سؤالات پژوهش

- کتاب‌های پرخواننده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان کدامند و چه ویژگی‌هایی دارند؟
- کتاب‌های موردعلاقه کودکان از نظر کودکان چه ویژگی‌هایی دارند؟
- کتاب‌های موردعلاقه کودکان از نظر مربیان کودک چه ویژگی‌هایی دارند؟
- چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی میان کتاب‌های پرخواننده کودکان و نظر کودکان و نظر مربیان درباره کتاب موردعلاقه‌شان وجود دارد؟

۲.۱ روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، یک پژوهش کاربردی و از نظر رویکرد، کمی و کیفی است. پاسخ سؤال اول پژوهش به روش میدانی و از طریق مراجعه به کتابخانه‌های کانون پرورش فکری و استخراج پرخواننده‌ترین کتاب‌ها (کتاب‌هایی که بیشترین آمار امانت را داشته‌اند)، در بازه زمانی ده‌ساله (۱۳۸۵-۱۳۹۵) و کیفی و تحلیل محتوا به دست آمد. برای پاسخ به سؤال دوم و سوم از روش توصیفی-پیمایشی و برای پاسخ به سؤال چهارم از روش تحلیل محتوا استفاده شده است.

جامعه آماری در این پژوهش پرخواننده‌ترین کتاب‌ها و اعضای کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (گروه سنی ب و ج) در استان فارس است. به این دلیل که همه کتاب‌های پرخواننده بررسی شدند، می‌توان گفت، حجم نمونه از میان کتاب‌ها برابر جامعه آماری است. حجم نمونه از میان اعضای کانون براساس جدول مورگان و کرجسی ۳۰۰ کودک است که به

مقایسه معیارهای کودکان برای ... (ناصر نیکویخت و سمیه رضایی) ۳۰۱

روش اتفاقی انتخاب شدند. حجم جامعه مریبان ۹۴ نفر است که در این پژوهش، ۸۰ نفر از مریبان کانون پرورش فکری کودکان استان فارس شرکت داشتند.

در مرحله نخست، پژوهشگر با مراجعه به کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سطح استان فارس و دریافت فهرست پرخواننده‌ترین آثار (با همراهی کتابداران و مریبان)، به استخراج پرخواننده‌ترین کتاب‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سطح استان و در مرحله دوم به بررسی و تحلیل کتاب‌ها براساس ویژگی‌های آنها پرداخت.

در مرحله سوم یک پرسشنامه (۲۵ سؤال) محقق ساخته برای کودکان و یک پرسشنامه برای مریبان کودک تنظیم شد و در سه مرحله (دو مرحله برای کودکان (به منظور بالابردن دقت پژوهش) و یک مرحله برای مریبان کانون پرورش فکری) ارسال شد. سه نفر متخصص در حوزه ادبیات کودک، پرسشنامه‌ها را تأیید کرده‌اند؛ بنابراین روایی پرسشنامه‌ها مورد تأیید است. سنجش پایایی پرسشنامه‌ها نیز از طریق آزمون آلفای کرونباخ انجام شده و میزان پایایی پرسشنامه مربوط به کودکان ۸۵/۵۰ صدم و پرسشنامه مربوط به مریبان کودک ۸۹/۰۰ صدم بوده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری توصیفی نظیر فراوانی و جدول استفاده شد.

در پایان مقایسه‌ای میان ویژگی‌های آثار و نظرات کودکان در خصوص کتاب موردعلاقه‌شان صورت گرفت.

۳.۱ پیشینه پژوهش

در زمینه موضوع پژوهش حاضر مطالعاتی در داخل و خارج ایران انجام شده است. دهقانی (۱۳۹۸) در پژوهشی به «بررسی سلیقه و میزان اقبال نوجوانان مدارس متوسطه اول شهر شیراز به آثار داستانی» با رویکرد کمی و از طریق پرسشنامه محقق ساخته پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان داد که رمان‌ها و داستان‌های بلند در مقایسه با داستان‌های کوتاه، داستانک و دیگر گونه‌ها محبوبیت بیشتری دارند. مهم‌ترین منبع تأمین کتاب‌های داستان برای نوجوانان پسر و دختر، خرید کتاب و سپس مطالعه اینترنتی است. محبوب‌ترین نوع داستان در میان همه نوجوانان داستان‌های واقع‌گرا و پس از آن فانتزی‌ها هستند. دختران بیشتر طرفدار موضوعات عشقی عاطفی و پسران بیشتر متمایل به خواندن موضوعات پلیسی جنایی‌اند. گرچه در انتخاب لحن و فضای داستان بین دختران و پسران نوجوان اختلافاتی وجود دارد، در مجموع داستان‌های ماجراجویانه و ترسناک بیشترین طرفدار را دارند. مقایسه ترجیحات نوجوانان در انتخاب گونه و موضوع داستان و نیز مقایسه جذاب‌ترین داستان‌های خوانده‌شده با کتاب‌های

منتخب شورای کتاب کودک در سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۰ حاکی از فاصله نشر با سلیقه و انتخاب نوجوانان است.

وکیلی از غندی و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای با عنوان «مقایسه ملاک‌های انتخاب کتاب از دیدگاه نوجوانان شهری و روستایی (مطالعه موردی: شهرستان کاشمر)» به شناسایی و مقایسه میزان اهمیت ملاک‌های نوجوانان شهری و روستایی برای انتخاب کتاب براساس شرایط اجتماعی، امکانات شهری و روستایی پرداختند. نتیجه این پژوهش حاکی از این حقیقت است که در اولویت‌بندی ملاک‌های اصلی انتخاب کتاب، نوجوانان شهری، اولویت اول را «کیفیت محتوا» و اولویت آخر را «قیمت» را می‌دانند؛ در حالی که نوجوانان روستایی در اولویت‌بندی ملاک‌های اصلی انتخاب کتاب، «قیمت» را اولویت نخست و «اعتبار ناشر» را اولویت آخر انتخاب می‌کنند.

نوکاریزی و ضیغمی (۱۳۹۲)، با هدف «مقایسه میزان اهمیت ملاک‌های رایج انتخاب کتاب کودک برای والدین و کودکان در شهر مشهد» به نتایج شایان توجهی دست یافتند.

نتایج این پژوهش، مناسب‌ترین ملاک‌های والدین، کودکان و ملاک‌های رایج، همچنین اهمیت مؤلفه‌های فرعی هرکدام از آنها را مشخص کرد. والدین و کودکان هرکدام ۹ مؤلفه را به عنوان مؤلفه‌های پیشنهادی خود معرفی کردند. بیشترین همخوانی بین نظرات کودکان با ملاک‌های رایج شورای کتاب کودک، در ملاک کیفیت تصویر بود و کمترین همخوانی نظرات والدین و کودکان با ملاک‌های شورای کتاب کودک در کیفیت ارائه بود (نوکاریزی، ۱۳۹۲: ۱).

شاهرودی (۱۳۹۲) در پژوهشی کتاب‌هایی را که نوجوانان شهر تهران در سال ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ از آنها استقبال کرده‌اند، بررسی کرده‌است؛ پس از بررسی ۱۰۳ عنوان کتاب که از نظر فروش و امانت بیشترین فراوانی را داشتند، آنها را این‌گونه دسته‌بندی می‌کند: ۴۷ عنوان دانستنی، ۲۳ عنوان داستان فانتزی، ۱۴ عنوان قصه، ۱۱ عنوان داستان واقعی و ۸ عنوان شعر. بیشترین شخصیت‌ها در هر سه نوع قصه، واقع‌گرا و فانتزی، مذکر و کمترین در داستان‌های واقع‌گرا و قصه‌ها، مونث و در فانتزی‌ها به مقدار مساوی اشیا و پری و گیاه است. موضوع‌های استفاده‌شده در قصه‌ها، اخلاقی و در داستان‌های واقع‌گرا اجتماعی و در داستان‌های فانتزی نیز اجتماعی است (به نقل از دهقانی، ۱۳۹۸: ۲۴).

تحقیقات خارجی گسترده‌ای نیز در طول سالیان گذشته روی عادات خواندن نوجوانان، علایق و سلیق آنان در انتخاب موضوع‌های خواندن، میزان علاقه‌مندی آنها به داستان‌خوانی و

مقایسه معیارهای کودکان برای ... (ناصر نیکویخت و سمیه رضایی) ۳۰۳

گونه‌ها و موضوع‌های داستانی انجام شده است. وجه اشتراک این تحقیقات، تمایل بیشتر دختران به خواندن و محبوبیت داستان‌های عاشقانه و فانتزی و ماجراجویی است (دهقانی، ۱۳۹۸:۲۴).

دان (۱۹۲۱) در پژوهش خود بر این عقیده است که آنچه کودک را به کتاب جذب می‌کند، عنصر غافل‌گیری و طرح مناسب داستان است.

کلارک و فوستر (۲۰۰۵)، در پژوهشی با عنوان «رغبت‌ها و عادت‌های خواندن کودکان و جوانان»، به این نتیجه رسیدند که دختران به خواندن تمایل بیشتری دارند و به طور کلی داستان‌های ماجراجویی، کمدی و ترسناک اولویت‌های نخست خوانندگان کودک و نوجوان است و کارتال و سویوکوک (۲۰۱۷) نیز بر آنند که کودکان کتاب‌های سرگرم‌کننده را بیشتر دوست دارند و به مطالعه در اتاق خواب علاقه‌مند هستند و بیشتر ترجیح می‌دهند مادرشان برای آنها کتاب بخوانند.

بیراکتار (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «ارزش‌های ادبیات کودکان؛ نظر آنان درباره کتاب موردعلاقه‌شان»، تأثیرات مثبت ادبیات کودکان را در مخاطبان آنان مورد بررسی قرار داده است و به این نتیجه رسیده است که کودکان بیشتر به شخصیت و طرح اهمیت می‌دهند و داستان‌های ماجراجویی و طنز را بیشتر دوست دارند.

در پژوهش ویلکینسون (۲۰۰۳)، پیشنهاد می‌شود به این دلیل که بیشتر تحقیقات به کودکان بزرگتر پرداخته است، تحقیقات بیشتری در رابطه با انتخاب‌های خواندن کودکان پیش‌دبستانی انجام شود.

بر این اساس در میان پژوهش‌های صورت‌پذیرفته و در فرایند جستجو، هیچ پژوهشی یافته نشد که در آن به بررسی آثار پرخواننده کانون پرورش فکری (۱۳۸۵-۱۳۹۵) و معیارهای کودکان (گروه سنی ب و ج) در انتخاب کتاب موردعلاقه‌شان و مربیان کانون پرورش فکری و مقایسه نظرات ایشان به‌منظور دستیابی به علایق و سلاقی کودکان و جایگاه ایشان در عرصه نقد کتاب‌های کودک پرداخته شده باشد.

۲. یافته‌های پژوهش

پرسش اول: کتاب‌های پرخواننده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان کدامند و چه ویژگی‌هایی دارند؟

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی و مشخصات کتاب‌های پرخواننده کودکان گروه سنی الف، ب و ج کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

ردیف	عنوان کتاب	نویسنده	موضوع	ترجمه یا تالیف نویسندگان ایرانی	گروه سنی	شخصیت اصلی	مولفه‌های آموزشی کتاب
۱	باش مرغک من خوشحال	باب هارتمن	داستان	ترجمه	ب ج	پیرمرد دانا	بخشش، کمک به افراد نیازمند
۲	خرس‌ها و گربه‌ها	یک قصه آفریقایی	داستان	ترجمه	ب	گربه	زودباور نبودن، زیر بار زور نرفتن
۳	دعای موش کوچولو	کلر ژوبرت	داستان	تألیف	الف ب	موش کوچولو	دعاکردن و امیدواری به لطف خداوند، کمک کردن به دیگران
۴	چرا دعوا می‌کنی؟	بریجیت و نیگر	داستان	ترجمه	الف	نارنجی و گوش سیاه	احترام دوستی
۵	در جست و جوی خدا	کلر ژوبرت	داستان	تألیف	ب و ج	سنجاب کوچولو	حضور خدا در جهان هستی، فهم اینکه خدا در همه‌جا حضور دارد و پاسخگویی دعای انسان‌هاست، بهبود نگاه و درک کودک از خدا
۶	کاش یک برادر داشتم	برنهارد لینز	داستان	ترجمه	الف و ب	ویلی	صبوری کردن، بهبود روابط خواهر و برادر
۷	گوسفندی که می‌خواست بزرگ باشد خیلی بزرگ	ژوزف تنوبالد	داستان	ترجمه	الف	برفی	دوست‌داشتن خود، قبول نقص‌های خود، رسیدن به آرزوها نه به هر قیمتی
۸	خشم قلمبه	میری دلانسه	داستان	ترجمه	الف و ب	پسر کوچولو	چگونگی کنترل خشم، مواجهه‌شدن با عواقب کنترل نکردن خشم

مقایسه معیارهای کودکان برای ... (ناصر نیکویخت و سمیه رضایی) ۳۰۵

ردیف	عنوان کتاب	نویسنده	موضوع	ترجمه یا تالیف نویسندگان ایرانی	گروه سنی	شخصیت اصلی	مولفه‌های آموزشی کتاب
۱۰	زرد و صورتی	ویلیام استیگ	داستان	ترجمه	ج و د	آدمک	دعوت به تفکر و تعقل، تفاوت در تفکرها، تفکر منطقی، پرسشگری، اذعان به ندانستن بعضی چیزها و تلاش برای فهمیدن، نظم در خلقت پدیده‌ها، اثبات وجود خدا
۱۱	خفاش دیوانه	جین ویلیس	داستان	ترجمه	ب و ج	خفاش	قبول دیدگاه‌های متفاوت و احترام به آنها، نگاه کردن به قضایا از زوایای دیگر، درک کردن دیگران، تجربه نگاه‌های متفاوت و غیرمتعارف
۱۲	گوسفندی که عصبانی بود، خیلی عصبانی	ژوزف تتوبالد	داستان	ترجمه	الف و ب	برفی	نکوهش عصبانیت و زیاده‌خواهی، بیان پیامدهای خشم و ناراحتی، دست کشیدن از خواسته‌های نامعقول و زیاده از حد
۱۳	گروفالو	جولیا دونالدسون	داستان	ترجمه	الف	موش کوچولو	به‌وجود آمدن حس کنجکاوی در کودک، تقویت تخیل
۱۴	قصه الاغ و سنگ	دمی	داستان	ترجمه	ب	حاکم عادل	عدم کنجکاوی درباره چیزهای بی‌معنی، قضاوت عادلانه، بهره‌گیری از هوش و ذکاوت برای کمک به نیازمندان
۱۵	بهادر	نورا حق‌پرست	داستان	تألیف	ب و ج	بهادر	پرهیز از زورگویی، مهربانی، نفی فریب و نیرنگ، زیر بار ظلم نرفتن، اتحاد در برابر

۳۰۶ تفکر و کودک، سال ۱۳، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۱

ردیف	عنوان کتاب	نویسنده	موضوع	ترجمه یا تالیف نویسندگان ایرانی	گروه سنی	شخصیت اصلی	مؤلفه‌های آموزشی کتاب
							ظلم
۱۶	افسانه کچل کفتر باز	لیسا جمیله	داستان	تألیف	الف و ب	کچل	آشنایی با واقعیات زندگی، چیره شدن بر مشکلات برای رسیدن به هدف، بیان اوضاع اجتماعی و اقتصادی جامعه و اختلاف طبقاتی موجود
۱۷	کلوچه های خدا	کلر ژوبرت	داستان	تألیف	ج	خرس کوچولو	مهربانی، کمک به دیگران
۱۸	عروسیه عروسی	جمعی از نویسندگان	شعر	تألیف	الف	-	باعث شادی و خوشحالی کودک می شود
۱۹	قلب مترسک	یالواچ اورال	داستان	ترجمه	ج	سار کوچولو	کمک و همدلی با دیگران، مهربانی و محبت به دیگران، بهبود رابطه عاطفی و اجتماعی با اطرافیان
۲۰	ماهی رنگین کمان و نهنگ پیر	مارکوس فیستر	داستان	ترجمه	ب و ج	ماهی رنگین کمان	زود قضاوت نکردن، پذیرفتن اشتباه خود، عاقبت بد سوءظن داشتن
۲۱	ماهی رنگین کمان و غار هیولای دریا	مارکوس فیستر	داستان	ترجمه	ب	ماهی رنگین کمان	کمک به دیگران، تحمل سختی ها، شجاعت در برخورد با مسائل ناشناخته
۲۲	خدا حافظ راکون پیر	کلر ژوبرت	داستان	تألیف	ب و ج	راکون	بیان مفهوم مرگ با زبانی نرم برای کودک، آشنایی با دنیای بعد از مرگ، درک درست از پدیده‌ها و عناصر طبیعت، آموزش مفاهیم معنوی و اخلاقی، فهم فلسفه

مقایسه معیارهای کودکان برای ... (ناصر نیکویخت و سمیه رضایی) ۳۰۷

ردیف	عنوان کتاب	نویسنده	موضوع	ترجمه یا تألیف نویسندگان ایرانی	گروه سنی	شخصیت اصلی	مولفه‌های آموزشی کتاب
							زندگی
۲۳	سگی که قارقار می‌کرد	فربیا کلهر	داستان	تألیف	الف	سگ	کمک به حیوانات
۲۴	هی با من دوست می شوی؟	مژگان کلهر	داستان	تألیف	الف ب	کفشدوزک	دوست نشدن با غریبه‌ها، تحقیق درباره افراد قبل از دوستی با آن‌ها، توجه به تجارب دیگران
۲۵	دخترک و ستاره	سرگئی کورپانف	داستان	ترجمه	ج	دختر بیچه	مهربان بودن، صبور بودن، تلاش برای رسیدن به خواسته‌ها و آرزوها
۲۶	یک تپه... یک گودال	مارکوس فیستر	داستان	ترجمه	ب و ج	موشی و موشک	درک متقابل، همکاری با همدیگر، مسخره نکردن دیگران
۲۷	ریاضی برای کودکان آسان می‌شود.	گرگ تانگ و هیتز گاهون	آموزشی	ترجمه	الف و ب	-	می‌توان هم یادگرفت و هم بازی کرد.
۲۸	قصه مارمولک سبز کوچولو	کلرژوبرت	داستان	تألیف	ب	مارمولک سبز کوچولو	شکرگزاری و رضایت
۲۹	شاه میداس و انگشتان جادویی	شارلوت کرافت	داستان	ترجمه	ج	شاه میداس	دوست داشتن داشته‌ها و عدم زیاده‌خواهی
۳۰	جادو در شهر بازی	مهدی میرکیانی	داستان	تألیف	ب و ج	استاد	اطلاعاتمان را درباره جهان هستی گسترش دهیم
۳۱	مرد جوان و خیاط حیله‌گر	شراره وظیفه‌شناس	داستان	تألیف	ج	مرد جوان	استفاده از قدرت تعقل
۳۲	ترانه‌های خواب و خیال	جمعی از نویسندگان	شعر	تألیف	الف	ندارد	کتاب شعر
۳۳	این همه تلق	سرور کتبی	داستان	تألیف	ب و	درخت و	مهربانی، کمک به

ردیف	عنوان کتاب	نویسنده	موضوع	ترجمه یا تالیف نویسندگان ایرانی	گروه سنی	شخصیت اصلی	مولفه‌های آموزشی کتاب
	و ملق				ج	بز	دیگران
۳۴	ترانه‌های مامانی	جمعی از نویسندگان	شعر	تألیف	الف	ندارد	کتاب شعر
۳۵	بیا یاد بگیریم نترسیم	تووا ناوارا	آموزشی	ترجمه	ب	ندارد	کمک به کودکان برای غلبه بر ترس

پرسش دوم: کتاب‌های موردعلاقه کودکان از نظر کودکان چه ویژگی‌هایی دارند؟

برای پاسخ به پرسش دوم، یک پرسشنامه تنظیم شد و با توجه به مشخصاتی که از کتاب‌ها استخراج گردید، در این پرسشنامه سوالاتی مطرح شد. پرسشنامه حاوی ۲۰ سؤال بسته و ۵ سؤال باز است. در جدول زیر پرسش‌های (بسته) طرح‌شده در پرسشنامه و پاسخ کودکان (براساس نظر اکثریت کودکان) ذکر می‌شود:

جدول شماره ۳. نظر کودکان درباره کتاب‌های موردعلاقه خود براساس سؤالات پرسشنامه

سؤال	جواب
علاقه به خواندن	به خواندن علاقه دارم
دیگران کتاب بخوانند یا خودم	خودم
نوع کتاب موردعلاقه کودکان	داستان
آموزش یا لذت	دوست دارم مطالب جدید یاد بگیرم و از خواندن لذت ببرم.
آنچه در نگاه اول کودک را به جذب می‌کند.	اسم کتاب
نویسندگان ایرانی یا ترجمه	نویسندگان ایرانی
رنگی یا سیاه و سفید	رنگی
کیفیت رنگ‌ها	شاد
اندازه کتاب	متوسط
اندازه متن	متوسط
قهرمان موردعلاقه کودکان	مهربان و شجاع
کیفیت متن یا تصویر	متن

مقایسه معیارهای کودکان برای ... (ناصر نیکویخت و سمیه رضایی) ۳۰۹

سؤال	جواب
کمیت متن یا تصویر	متن
شخصیت‌های واقعی یا تخیلی	شخصیت‌های تخیلی
شخصیت‌های داستانی ایرانی یا خارجی	ایرانی
شخصیت داستانی هم‌جنس و هم‌سال	بله
همذات‌پنداری با شخصیت‌های داستانی	بله
همراهی با بزرگترها	دوست دارم بزرگترها باشند اما خودمان مسیر داستان را پیش ببریم.
توجه به نویسنده یا ناشر	بله
سادگی زبان یا حضور شکاف‌های گویا در متن	دوست دارم برای فهمیدن تلاش ذهنی کنم.

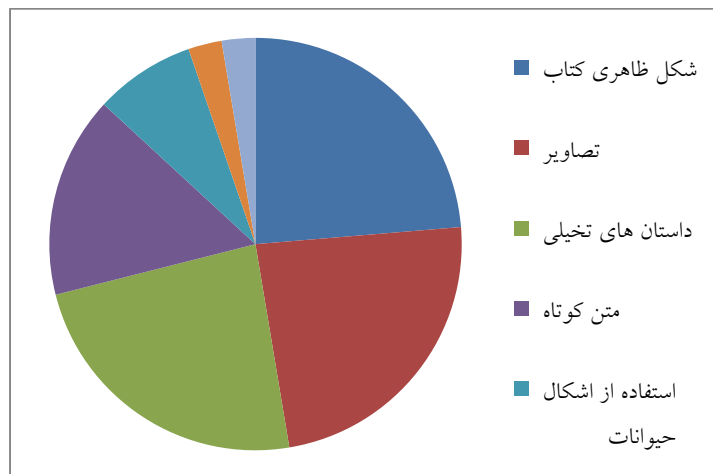
پرسش سوم: کتاب‌های موردعلاقه کودکان از نظر مربیان کودک چه ویژگی‌هایی دارند؟

کتاب موردعلاقه کودکان براساس نظر مربیان

از نظر مربیان، کودکان به هنگام انتخاب کتاب به گروه سنی ثبت شده در پشت جلد کتاب توجهی ندارند که البته بررسی کتاب‌های پرخواننده نیز می‌تواند حاکی از این حقیقت باشد. براساس مستندات موجود کتاب‌های پرخواننده برای گروه‌های سنی الف، ب و ج بودند؛ در حالی که مراجعه‌کنندگان کانون نوجوانان نیز می‌باشند. در حقیقت، مربیان بر این باور بودند که کودکان به ماجرا در داستان، بیشتر از زبان و لحن بیان نویسنده توجه دارند. ۸۵.۷٪ از مربیان به تأثیر نام کتاب بر انتخاب کودکان اذعان کردند و ۱۴.۳٪ نام کتاب را در انتخاب آن بی‌تأثیر دانستند.

مربیان بر این عقیده بودند که کودکان پسر به کتاب‌های علمی با محتوای حیوانات علاقه زیادی دارند و دوست دارند که قهرمان داستان آنها پسر یا مرد باشد و کودکان دختر به کتاب‌های تخیلی که قهرمان آن یک دختر است و کتاب‌های کاردستی علاقه بیشتری دارند.

از آنجا که کودکان، کتاب‌های موردعلاقه خود را بارها ورق می‌زنند، باید جنس کاغذ و صحافی کتاب با دوام بوده و دارای لبه‌های تیز و بُرنده نباشد و همچنین در ارائه کتاب باید به مواردی چون کیفیت تصاویر، اندازه، فونت، جنس کاغذ و صحافی کتاب توجه شود. در نمودار زیر رغبت‌های کودکان از نظر مریبان نشان داده می‌شود:

نمودار شماره ۱. کتاب مورد علاقه کودکان از نظر مریبان

تصویرسازی مورد علاقه کودکان از نظر مریبان کودک

درحقیقت، تصاویر کتاب برای کودکان از اهمیت زیادی برخوردار است. زمانی که از ویژگی‌های یک کتاب خوب و موردعلاقه کودکان سخن گفته شد، تقریباً همه مریبان از تصاویر جذاب و گیرا نام بردند. آنچه که از نظر مریبان تصویر موردعلاقه کودکان است، تصویرهای تخیلی، اما نزدیک به واقعیت است با رنگ‌های شاد، جذاب، زنده و آرام‌بخش و به قول خودشان تصویرهای مهربان و دور از خشونت. مریبان بر این باور بودند که تصاویر باید گویا باشند. باید بتوانند پایه پای متن در انتقال معنا مؤثر باشند و تصاویر روی جلد نباید تکرار تصاویر درون کتاب باشد.

تصویرهای ساده و آشنا از نظر فرهنگی و اقلیمی و تصویرهای واقعی نیز یکی دیگر از علائق کودکان است. کودکان هم به تصاویر واقعی مثل تصویر انسان‌ها و هم تصاویر تخیلی مثل گل‌هایی که چشم دارند، لاک‌پشتی که عصا و عینک دارد و کودکانی که بال دارند یا روی رنگین کمان بازی می‌کنند علاقه دارند...

یکی از خصلت‌های دوران کودکی شگفت‌زدگی است و یکی از بالاترین لذت‌ها و شادی‌های خواندن هم برای کودکان لذت شگفت‌زدگی و حتی یکه‌خوردن است. مضافاً بر اینکه کودکان راه‌های خاص خود را برای درک واقعیت‌های زندگی دارند و سعی می‌کنند از منظر دیگری به این واقعیت‌ها نزدیک شوند، منظری که برای کودکان، ملموس‌تر، کارآتر و لذت‌بخش‌تر است (قرزل‌ایاغ، ۱۳۹۳: ۱۵۹).

پرسش چهارم: چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی میان معیارهای کتاب‌های پرخواننده کودکان، نظر کودکان و نظر مربیان، درباره کتاب مورد علاقه‌شان وجود دارد؟

در پرسشنامه از کودکان درباره کتاب مورد علاقه‌شان از منظر قالب، محتوا، پرداخت، زبان و بیان و ارائه پرسش‌هایی مطرح گردید. در این بخش مقایسه‌ای میان نظر کودکان، کتاب‌های پرخواننده و نظر مربیان انجام از نظر قالب، محتوا، پرداخت و کیفیت زبان و بیان و ارائه انجام می‌شود.

از نظر قالب

ادبیات کودکان در قالب‌های متعددی از جمله شعر، داستان، زندگی‌نامه... با مضامین متنوع، برای مخاطبان خود عرضه می‌شود. هر یک از این قالب‌ها و مضامین به‌گونه‌ای برای کودکان جالب توجه هستند و هرکدام جایگاه خود را دارند؛ اما بعضی از این قالب‌ها طرفدار بیشتری در میان کودکان دارند و البته می‌توان گفت همه کودکان به آن علاقه‌مندند.

داستان، قالبی پرطرفدار

داستان هم از نظر بزرگسالان (مربیان کودک) و هم از نظر کودکان یکی از قالب‌های دوست‌داشتنی و پرطرفدار بوده و هست؛ چنانکه در پژوهش انجام شده هم کودکان و هم مربیان کودکان اظهار داشتند که داستان یکی از قالب‌های پرطرفدار برای کودکان است. آنچه از شواهد موجود در کتاب‌های پرطرفدار کودکان به دست آمد، نیز حاکی از این حقیقت بود. در میان ۵۰ کتاب بررسی شده ۴۳ کتاب داستان و تنها هفت کتاب شعر و کتاب آموزشی دیده شد. پس از یک بررسی کلی از همه جوانب می‌توان به این نتیجه رسید که داستان در درجه اول و کتاب‌های شعر و علمی - آموزشی در درجه دوم قرار دارند و سایر موارد در درجه سوم اهمیت

برای مخاطبان می‌باشند. در پاسخ‌های کودکان نیز اولویت داستان بر قالب‌های دیگر نشان داده می‌شود.

«داستان، یکی از مهم‌ترین ژانرهای ادبی است که برای فهماندن محتواهای فلسفی، زمینه‌های خیال‌پردازی کودکان را برای فلسفیدن فراهم می‌کند و ابزار بسیار مؤثری برای برانگیختن فکر کودکان و ایجاد پرسش و خلق ایده‌های نو در زندگی آنان است» (کاسی، ۱۳۹۹: ۱۶۵).

جدول شماره ۴. قالب ادبی مورد علاقه کودکان از نظر کودکان و مربیان کانون پرورش فکری

سایر موارد	شعر	آموزشی	داستان	
٪۱	٪۱۰	٪۹	٪۸۰	کتاب‌های پرخواننده
٪۱۷٫۳	٪۹	٪۱۸٫۸	٪۵۵٫۹	کودکان
٪۹٫۵	٪۹٫۵	–	٪۷۱٫۴	مربیان کانون

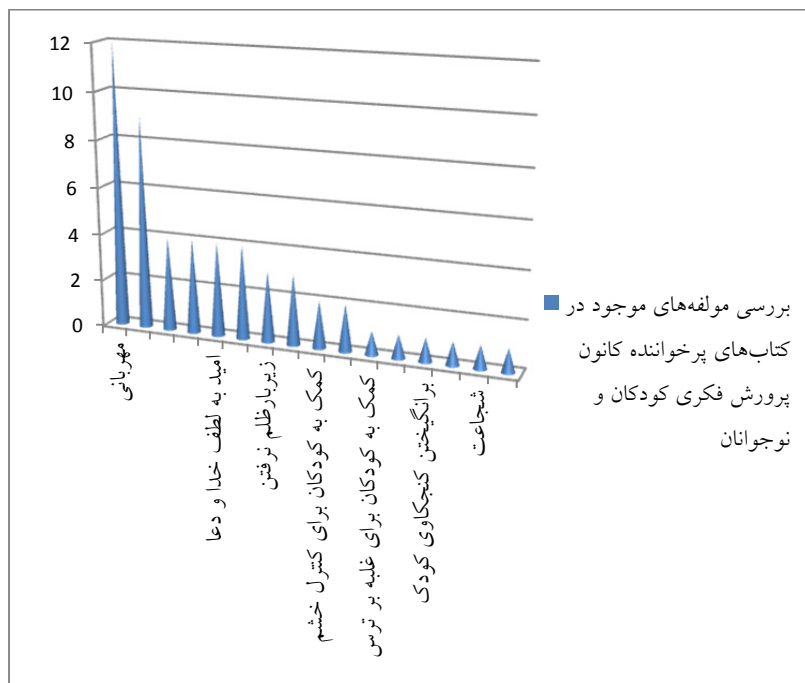
از نظر محتوا

براساس پاسخ‌های مندرج در پرسشنامه، ۹۷/۸٪ درصد کودکان به خواندن کتاب علاقه‌مند بودند و ۹۰/۴٪ در این سنین مایل بودند که خودشان کتاب‌های موردعلاقه‌شان را بخوانند. کودکان اگرچه به تصویر توجه زیادی دارند؛ اما محتوا و متن کتاب برای آنها اهمیت بیشتری دارد؛ بنابراین کتاب‌های پرخواننده به لحاظ محتوا بررسی شدند و پربسامدترین مؤلفه‌ها استخراج گردید.

اینک به بررسی محتوا از منظر مؤلفه‌های محتوایی، آموزش یا لذت و ترجمه یا تألیف پرداخته می‌شود.

مؤلفه‌های محتوایی کتاب‌های پرخواننده

مؤلفه‌های موجود در کتاب‌های پرخواننده کودکان به ترتیب عبارتند بودند از:

نمودار شماره ۲. مؤلفه‌های موجود در کتاب‌های پرخواننده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

آموزش یا لذت

اختلاف‌نظری که تاکنون بر سر راه ادبیات کودک وجود داشته است، در این پژوهش نیز مورد آزمون قرار گرفت. بعضی از منتقدان، بر این باورند که تنها رسالت ادبیات کودک ایجاد لذت و سرگرمی برای کودکان است و بعضی دیگر معتقدند که هدف ادبیات کودک، تعلیم، آموزش و تربیت کودکان است؛ اما رویکرد سومی هم وجود دارد که رسالت حقیقی ادبیات کودک است و آن اینکه کودکان با ادبیات در عین حال که شگفت‌زدگی را تجربه می‌کنند، هنر زندگی کردن را می‌آموزند. در حقیقت، تأثیر آموزش ادبیات به مراتب بیشتر از زبان عادی است. کودکان از ادبیات کودک هم هیجان و زیبایی هنری و هم جنبه آموزشی و تعلیمی را طلب می‌کنند. شواهد موجود در پاسخ‌های کودکان حاکی از این حقیقت است که بسیاری از کودکان در سنین یادشده آموزشی را همراه با تجربه لذت از کتاب‌های موردعلاقه خود مطالبه می‌کنند و مریبان نیز بر این باورند که کودکان در این سنین به جنبه‌های تعلیمی کتاب توجه ویژه دارند. آنها دوست دارند بیاموزند و با برداشتی که از کتاب دارند، آموزه‌ای را تجربه کنند، بدون اینکه یک

بزرگ‌تر به صورت مستقیم و هدفمند به آنان آموزش دهد و در حین سرگرم‌شدن، بازی و لذت‌بردن از زیبایی‌های کتاب، تجاربی را کسب نمایند.

ادبیات کودک و نوجوان بخشی از ادبیات غنی و گسترده ماست که به سبب نقش و اثر فراوان در رشد و پرورش و تربیت مخاطبان، جایگاه ارزشمندی در محافل علوم تربیتی، روانشناسی و ادبیات کسب کرده است. اهمیت اصلی موضوع در این است که آموخته‌ها و تجارب این سنین، بن‌مایه‌های شخصیت را در بزرگسالی شکل می‌دهند و شالوده‌های ذهنی و فکری انسان را می‌سازند، به خصوص داستان‌ها و کتاب‌های دوره کودکی و نوجوانی که به نسبت سایر آثار مربوط به کودکان، از اهمیت خاصی در رشد، پرورش و تربیت کودک برخوردارند (حامدی‌شیروان، ۱۳۹۲: ۱۸).

در حقیقت کودکان در این سنین دوست دارند یاد بگیرند؛

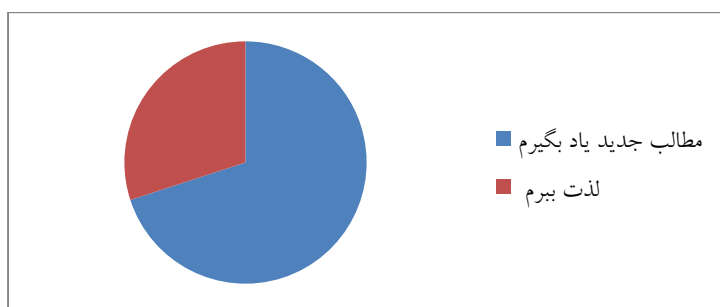
ولی قرار نیست این آموختن را با از دست دادن سرزندگی و نشاط تخیل‌گرایی و روحیه بازی پردازد؛ به خصوص در کلاس اول که به گفته سوخوملینسکی (Sukhomlinsky) «فرایند آموزش بچه‌ها در این مرحله به جای حفظ کردن باید جریان‌ی پرجنب و جوش از زندگی کودک را تشکیل بدهد و سرشار از بازی، قصه‌های پربان، زیبایی، موسیقی، رؤیا و خلاقیت باشد» (همو، ص ۱۶) (قزل‌ایاغ، ۱۳۹۳: ۱۵)

پس از مطالعه‌ای که در کتاب‌های پرخواننده انجام شد، این نتیجه به دست آمد که کتاب‌های پرخواننده کودکان داستان‌های جذاب با شخصیت‌های مورد علاقه آنان هستند که بیشتر حیوانات هستند و رفتار انسانی دارند و همه سرشار از آموزه‌های اخلاقی، تربیتی و انسانی هستند که فطرت خداجو و خیرخواه کودکانه‌شان در جست‌وجوی آن است.

اگر بر ذاتی بودن زیبایی پافشاری می‌کنیم، قصدمان انکار حضور و ارزش و شان اهداف آموزشی نیست. حتی دور از ذهن نیست که معتقد شویم یکی از اهداف آموزشی در ادبیات کودک، لذت بخشیدن به کودک از طریق بازی است. یا به عبارتی دیگر معتقد شویم که ذات ادبیات آموزش هم می‌دهد و یا به قولی ادبیات ذاتاً متعهد است. در این صورت نوعی همانندی و عینیت رخ می‌دهد، به این معنا که اهداف آموزشی و اهداف زیباشناختی بر هم منطبق می‌شوند و از یکدیگر قابل تفکیک نیستند. حتی با چنین فرضی، آموزش در این شکل و هیات، فرایندی ناخودآگاه و خودجوش و طبیعی خواهد بود و نه «فرایندی از پیش طراحی شده برای ایجاد تغییراتی نسبتاً پایدار در یادگیرنده» وقتی واژه طبیعی را به کار می‌گیریم، می‌توانیم درخت سیبی را فرض کنیم که در هنگام خستگی، بدون تفکیک

مقایسه معیارهای کودکان برای ... (ناصر نیکویخت و سمیه رضایی) ۳۱۵

کاربردهای درخت در ذهنمان، ساعتی در پایش می‌نشینیم و خستگی از تن می‌گیریم (فایده) و از سبب می‌خوریم (فایده) و از تماشای زیبایی‌هایش لذت می‌بریم (زیبایی دوستی) و در ذهنمان می‌ماند و ناخودآگاه و بدون قصد قبلی، آموزش می‌بینیم که درخت سبب چه فرقی‌هایی با درختان دیگر دارد و تنه و برگ‌هایش چه شکلی‌اند (حجوانی، ۱۳۸۹: ۶۰).

نمودار شماره ۳. نظر کودکان درباره کیفیت محتوای کتاب موردعلاقه‌شان

نویسندگان ایرانی یا ترجمه

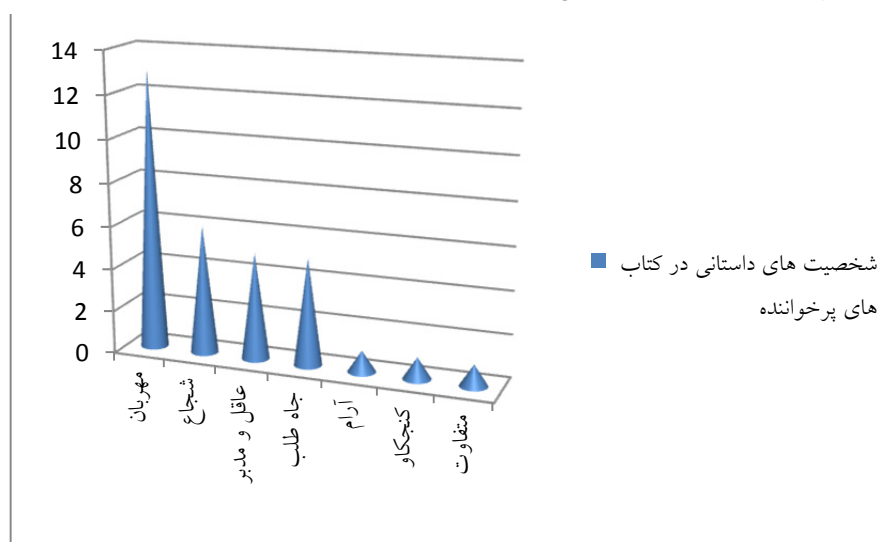
«ترجمه ادبیات کودک فرایندی است شناختی از مخاطب اصلی و مخاطب مقصد که در آن علاوه بر فرایند کلی ترجمه، برگردان متن بر پایه دانش زبانی مخاطب و با توجه به جنبه‌های زیباشناختی اثر صورت می‌گیرد» (قرشی، ۱۳۸۵: ۱۰۷). براساس مطالعه انجام‌شده در میان کتاب‌های پرخواننده کودکان ردپای کتاب‌های ترجمه بسیار مشخص‌تر دیده شد؛ اما نظر کودکان و مربیان با شواهد موجود در کتاب‌ها اندکی تفاوت داشت؛ هرچند از نظر آنان نیز کتاب‌های ترجمه جایگاه خاص خود را داشته است. پس از بررسی کتاب‌ها نظر کودکان را در این خصوص جویا شدیم. در حقیقت، دلیل استقبال بیشتر کودکان از کتاب‌های ایرانی چنین بود: «من ایرانی هستم و ایران کشور من است و باید از آن حمایت کنم...».

از نظر کیفیت پرداخت

در این بخش، شخصیت‌های داستانی از جهات مختلف و میزان پشتیبانی بزرگ‌ترها از کودکان در داستان‌ها مورد سؤال قرار گرفت. اینک به بررسی کیفیت ساخت و پرداخت داستان به لحاظ شخصیت و طرفداری (حمایت بزرگسال)، پرداخته می‌شود.

شخصیت‌های داستانی

پس از بررسی شخصیت‌های داستانی در کتاب‌های پرخواننده، انسان مهربان بیشترین بسامد را در میان شخصیت‌های اصلی داشتند. در نمودار زیر انواع شخصیت‌ها و بسامد آنها در داستان‌های پرخواننده کودکان دیده می‌شود.

نمودار شماره ۴. فراوانی برخی از ویژگی‌های اخلاقی شخصیت‌های داستانی براساس کتاب‌های پرخواننده کودکان

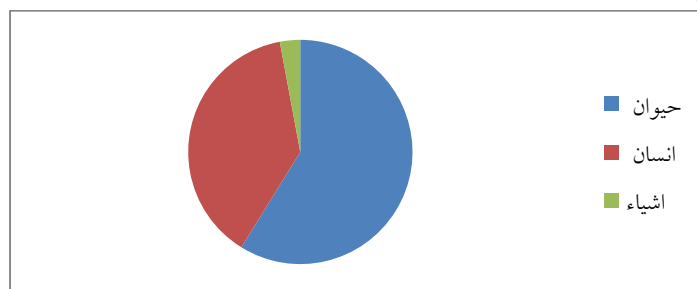
ویژگی‌های شخصیتی

وقتی از کودکان پرسیده شد که دوست دارید شخصیت اصلی داستان‌تان چه ویژگی‌هایی داشته باشد با اختلاف بسیار زیاد کودکان ویژگی شجاع، نیرومند، قوی و مبارز را انتخاب کردند و در مرحله دوم شخصیت مهربان و عاطفی را نام بردند. در مرحله بعد انسان عالی، با ادب و با شخصیت را مطرح کردند و در مراحل بعد شخصیت دانشمند و شوخ طبع و دیگر ویژگی‌های شخصیتی را برشمرند. نکته مهم این است که هیچ کدام از این کودکان به شخصیت منفی گرایش نداشتند.

در نظرسنجی دوم، تعداد زیادی از کودکان شخصیت موفق، قوی، قدرتمند، شجاع و ماجراجو را به عنوان اولویت اول خود اعلام کردند و شخصیت مهربان و بعد باهوش و خوش اخلاق اولویت‌های دوم و سوم آنها بود.

شخصیت داستانی: انسان یا حیوانات و اشیاء؟

پرسش دیگری که درباره شخصیت‌های داستانی برای کودکان مطرح شد، این بود که دوست دارند شخصیت داستانی آنها انسان باشد یا حیوان؟ براساس بررسی که در کتاب‌ها انجام شد بیشتر شخصیت‌های داستانی حیوانات بودند که ویژگی‌های انسانی داشتند و براساس نظرسنجی که از مریبان انجام شد، آنان نیز بر این باور بودند که کودکان بیشتر دوست دارند شخصیت داستانی‌شان حیوانات باشد. در حقیقت کودکان دوست دارند، شخصیت داستان‌شان حیوانات باشند که ویژگی‌های انسانی دارند. «چون کودک حیوانات و موضوعات هیجان‌انگیز را دوست دارد؛ باید مطالب کتاب کودک به زندگی حیوانات، مخصوصاً حیواناتی که در محیط او زندگی می‌کنند، مربوط باشد و نیز با داشتن حوادث و اتفاقات مهیج، نیاز به هیجان کودک را ارضا کند» (قاسم‌پورمقدم و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۴۹).

نمودار شماره ۵. نظر کودکان درباره نوع شخصیت‌های داستانی (انسان، حیوان یا اشیاء)

شخصیت‌های واقعی یا خیالی

طی پرسش دیگری از کودکان مبنی بر اینکه آیا شخصیت‌های واقعی را بیشتر دوست دارند یا شخصیت‌های خیالی؟ این نتیجه به دست آمد که کودکان شخصیت‌های خیالی را دوست دارند که برای آنها باورپذیر باشد.

همذات‌پنداری با شخصیت‌های داستانی

براساس نظرسنجی که انجام شد کودکان دوست داشتند، شخصیت اصلی کتاب‌های‌شان هم‌جنس و هم‌سن‌وسال خودشان باشد. در حقیقت کودکان دوست دارند بتوانند با

شخصیت‌های داستانی خود همذات‌پنداری کنند. حتی دوست دارند شخصیت اصلی داستان‌شان باشند. داستان مورد علاقه کودکان باید

در کودک شادی ایجاد کند و یا پایان خوشایند و مسرت‌انگیزی داشته باشد و هرگز او را به سوی بدبینی، نومی‌دی، افسردگی و عصبانیت سوق ندهد. از این رو، قهرمان داستان کتاب کودک نباید بمیرد یا مغلوب شود و یا مرتکب اشتباهات جبران‌ناپذیری شود؛ زیرا کودک به قهرمان داستان علاقه‌مند می‌شود و خود را به جای او می‌گذارد (قاسم‌پورمقدم و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۴۸).

جدول شماره ۵. همذات‌پنداری با شخصیت‌های داستانی

شماره	پرسش	پاسخ
۱	شخصیت داستانی هم‌سن و سال خودم باشد.	۷۳.۱٪
۲	سعی می‌کنم شبیه شخصیت‌های داستانی خود باشم.	۸۶.۳٪

طرفداری (همراهی و پشتیبانی بزرگ‌ترها در داستان)

زمانی که از کودکان پرسیده شد که دوست دارید بزرگ‌ترها چه نقشی در کتاب‌های شما داشته باشند، گفتند که تمایل دارند بزرگ‌ترها در داستان باشند، اما خودشان مسیر داستان را پیش ببرند. «در کتاب‌هایی که خواننده نهفته آن کودک است، نویسندگان تمایل دارند این رابطه را با انتخاب زاویه دیدی به شدت متمرکز در خود ثانوی خویش تحکیم بخشند. آنها دوست دارند این تمرکز را با قراردادن کودک در مرکز داستان، به دست آورند؛ کودکی که با گذر از هستی اوست که همه چیز دیده و احساس می‌شود. (خسرونژاد، ۱۳۸۷: ۱۲۷).

جدول شماره ۶. نظر کودکان درباره میزان و کیفیت حضور بزرگ‌ترها در کتاب‌های مورد علاقه‌شان

کودکان	دوست دارم بزرگ‌ترها در کنار ما باشند.	دوست دارم بزرگ‌ترها در دنیای داستان ما نقشی نداشته باشند.	دوست دارم بزرگ‌ترها باشند اما خودمان مسیر داستان را پیش ببریم.
۲۵/۸٪	۱۱/۷٪	۶۲/۵٪	

از نظر کیفیت زبان و بیان

در پاسخ به سوال «آیا دوست دارید متن کتابتان آنقدر ساده باشد که آن را به راحتی بفهمید یا اینکه دوست دارید برای فهمیدن مطالب آن تلاش ذهنی کنید و معنی کلمات جدید را در کتاب ببینید و کلمات جدید یاد بگیرید؟» این نتیجه به دست آمد که کودکان بیشتر دوست دارند کلمات جدیدی یاد بگیرند. «هنگامی که نویسنده معانی اثر خود را آشکار می‌سازد و جایی برای گفت‌وگوی خواننده با نویسنده بر سر توافق درباره معنا باقی نمی‌گذارد، مخاطب تنها به تطابق با متن فراخوانده می‌شود و این فعالیت یک‌سویه برای او لذت چندانی به دنبال ندارد، اما آنگاه که نویسنده شکاف‌هایی در متن می‌گذارد تا خواننده در راه رسیدن به معنا آن را پرکند، ذهن و خیال او را به فعالیت و تلاش برای کشف ابهام‌ها فرامی‌خواند و این تعامل دوسویه لذتی ژرف را برای مخاطب به ارمغان می‌آورد (خسرونژاد، ۱۳۸۷: ۲۱۶-۲۱۱).

جدول شماره ۷. کتاب مطلوب از نظر کیفیت زبان و نوع بیان

دوست دارم به راحتی بفهمم		دوست دارم برای فهمیدن تلاش کنم و کلمات بیشتری یاد بگیرم	
کودکان	۳۹/۵٪	۶۰/۵٪	

از نظر کیفیت ارائه کتاب

در زمان خرید کتاب، گاهی، اسم یا جلد کتاب، در نگاه اول ما را به کتاب جذب می‌کند؛ بدون اینکه به محتوای آن توجه داشته باشیم. از نظر کودکان اسم (عنوان روی جلد) کتاب، اولین چیزی است که نظر آنها را به خود جلب می‌کند. در مرحله دوم طرح روی جلد کتاب و در مرحله سوم و چهارم متن و تصاویر کتاب برای آنها اهمیت دارد. در کتاب‌های پرخواننده، اسم‌هایی مانند گروفالو، خفاش دیوانه، خشم قلمبه، جادو در شهر بازی، سگی که قارقار می‌کرد و... دیده می‌شود که به نظر می‌رسد، این نام‌ها برای کودکان جالب توجه هستند. در جدول زیر اولویت‌های انتخاب کتاب از نظر کودکان دیده می‌شود:

جدول شماره ۸. اولویت‌های انتخاب کتاب برای کودکان

متن کتاب	تصاویر روی جلد	اسم کتاب	تصاویر درون کتاب
گروه اول کودکان	٪۲۷.۳	٪۳۰.۳	٪۱۲.۹
گروه دوم کودکان	٪۳۱.۷	٪۲۱.۷	٪۸

متن یا تصویر

باتوجه به نظریات صاحب‌نظران حوزه ادبیات کودک، کودکان در این گروه سنی به کتاب‌های تصویری گرایش زیادی دارند. «کتاب‌های تصویری کتاب‌هایی هستند که متن و تصویر با کمک یکدیگر با یک‌سری تصویر در پیوند با هم، داستانی را روایت یا بیان می‌کنند و هرکدام به تنهایی از بیان یک داستان یا موضوع یا یک مفهوم ناتوان‌اند» (قایی، ۱۳۹۰: ۳۱۸)؛ درحالی‌که براساس پاسخ‌های مندرج در پرسشنامه، متن کتاب از نظر کودکان اهمیت بیشتری از تصاویر درون کتاب دارد (هرچند تصاویر هم حایز اهمیت هستند) و برخلاف نظر کودکان، مربیان براین باور بودند که تصویر کتاب اهمیت بیشتری برای مخاطبان کودک دارد. در جدول زیر رغبت‌های کودکان و نظر مربیان نشان داده می‌شود:

جدول شماره ۹. رغبت‌های کودکان و نظر مربیان درباره متن و تصویر کتاب

متن	تصاویر
کودکان	٪۵۲.۹
مربیان	٪۱۰۰

رنگی یا سیاه و سفید

چنانکه در جدول زیر مشاهده می‌شود، کودکان در هر دو گروه کتاب‌های رنگی را به کتاب‌هایی سیاه و سفید ترجیح می‌دادند.

جدول شماره ۱۰. نظر کودکان درباره رنگی یا سیاه و سفید بودن کتاب

رنگی	سیاه و سفید
کودکان گروه اول	٪۸۷.۱
کودکان گروه دوم	٪۸۸.۵

از کودکان سؤالی پرسیده شد مبنی بر اینکه چه رنگ‌هایی را بیشتر دوست دارید و دوست دارید از چه رنگ‌هایی بیشتر استفاده شود؟ براساس پاسخ کودکان، رنگ‌های آبی، قرمز، سبز، بنفش، صورتی و زرد به ترتیب از رنگ‌های مورد علاقه کودکان هستند و بعد نارنجی و سیاه و سفید و رنگ‌های سورمه‌ای خاکستری و قهوه‌ای بودند که البته گروه دوم رنگ‌ها طرفدار زیادی در میان کودکان نداشتند. خیلی از کودکان اظهار داشتند که از رنگ‌های شاد استقبال می‌کنند.

رنگ کامل‌کننده خط و فرم در آفرینش تصویر است. افزون بر امکانات زیبایی‌شناسی‌ای که رنگ در تصویر ایجاد می‌کند، پیدایش احساس و عاطفه در نمایش رنگ هدفی است که تصویرگر به آن توجه نشان می‌دهد. نقش رنگ بیش از همه با عواطف و احساسات بشر نزدیکی دارد و در هنر بیش از هر چیز حسی و برانگیزاننده است (اکرمی، ۱۳۸۹، ج ۱، ۷۸).

اندازه و قطع کتاب

پس از بررسی که در کتاب‌های پرخواننده انجام شد، بیشتر کتاب‌ها در قطع رحلی (کاغذ آچار) و خشتی و در مرحله بعد رقعی، رحلی کوچک و وزیری بودند. البته قطع‌ها متنوع بودند؛ اما در میان کتاب‌ها قطع‌های کوچک کمتر بود. «قصه‌الاغ و سنگ» در قطع رحلی کوچک و «خشم قلبمه»، «اون چیه که اون کیه که» و «کلوچه‌های خدا» در قطع‌های کوچک بودند؛ اما بیشتر قطع‌ها بزرگ و متوسط بودند. پس از مصاحبه‌ای که با مربیان انجام شد، آنان اظهار داشتند که قطع و اندازه کتاب برای کودکان اهمیت دارد.

چنانکه در جدول زیر نشان داده می‌شود، کودکان بیشتر طرفدار قطع متوسط و سپس بزرگ بودند و میانه خوبی با قطع‌های کوچک کتاب نداشتند.

جدول شماره ۱۱. نظر کودکان درباره قطع موردعلاقه کتاب‌شان

	متوسط	بزرگ	کوچک	فرقی ندارد
گروه اول کودکان	٪۳۱.۸	٪۱۸.۲	٪۹.۸	٪۴۰.۲
گروه دوم کودکان	٪۴۸.۲	٪۲۱.۲	٪۷.۱	٪۲۳.۵

قلم کتاب

در جدول زیر نیز میزان اقبال کودکان به اندازه قلم در کتاب ایشان نشان داده می‌شود:

جدول شماره ۱۲. نظر کودکان درباره اندازه قلم

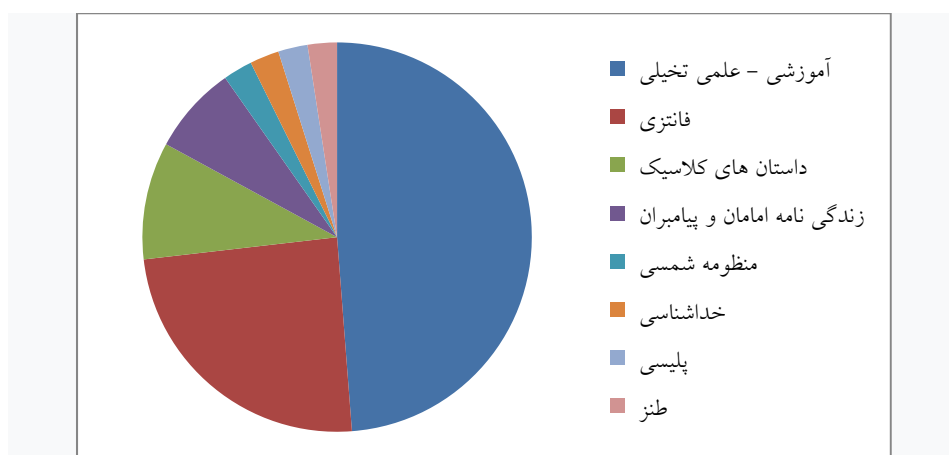
اندازه قلم	متوسط	بزرگ	کوچک
کودکان	٪۵۶	٪۱۷	٪۵

کتاب مورد علاقه کودکان از نظر کودکان

هر نویسنده به هنگام نوشتن یک کتاب هدفی دارد و مخاطبانی را پیش چشم دارد. هر کتاب می‌تواند برای کودکان جنبه‌های آموزشی و درمانی داشته باشد و همیشه یک یا چند جنبه بر دیگران غلبه می‌کند. «استفاده از کتاب یکی از مؤثرترین ابزارهای تربیت کودک و آموزش مهارت‌های مختلف زندگی به اوست. کتاب‌های علاوه بر سرگرمی و پرکردن اوقات فراغت کودکان، اطلاعات و دانش را نیز منتقل می‌کنند» (شاهرودی، ۱۳۸۸: ۱۲).

پس از نظرسنجی که انجام شد، این نتیجه به دست آمد که اولین خواسته کودکان از کتاب مورد علاقه خود آموزندگی است و کتاب‌هایی را دوست دارند که قهرمان مورد علاقه خودشان، شخصیت اصلی آن باشد. آنان می‌خواهند که ظلم و زورگویی نباشد و اگر باشد نابود شود. بچه‌ها تصویر را هم دوست دارند؛ اما متن در کتاب آنها نقش شایان توجهی دارد. آنها می‌خواهند کتابشان آنها را سرگرم کند و هم به آنها بیاموزد و دوست دارند پایان داستان‌هایشان خوب تمام شود.

نمودار زیر کتاب‌های مورد علاقه کودکان را به ترتیب اهمیت و بسامد نشان می‌دهد:

نمودار شماره ۶. کتاب‌های مورد علاقه کودکان از نظر کودکان

۳. نتیجه‌گیری

کودکان در سنین مختلف ویژگی‌ها و نیازهایی دارند و یک نویسنده در حوزه ادبیات کودک و نوجوان باید این ویژگی‌ها و نیازها را بشناسد تا بتواند آثاری را خلق کند که مخاطبانش را اقناع سازد. علاوه بر شناختن ویژگی‌های کودکان و روانشناسی رشد آنان باید با علایق و سلیقه ادبی آنان آشنا باشد. بنابراین لازم است پژوهشگران به روش‌های مختلف به بررسی سلیقه کودکان از میان کتاب‌های موردعلاقه آن‌ها و نظرسنجی از ایشان و کسانی که به نوعی با کودکان سروکار دارند بپردازند.

پس از بررسی که انجام شد این نتیجه به دست آمد که کودکان گروه سنی ب و ج به خواندن کتاب علاقه دارند و دوست دارند خودشان کتاب‌های مورد علاقه‌شان را بخوانند.

پس از بررسی محتوایی کتاب‌های پرخواننده کانون پرورش فکری این نتیجه حاصل شد که مولفه‌های مهربانی و کمک به دیگران بیشترین بسامد را در کتاب‌ها داشتند و بیشتر این کتاب‌ها به شاد شدن کودک کمک می‌کنند.

قالب داستان هم از نظر کودکان و هم از نظر مربیان و همچنین براساس شواهد موجود در کتاب‌های پرخواننده بیشترین طرفدار را در میان کودکان دارد.

کودکان در این سنین دوست دارند از کتاب‌های مورد علاقه‌شان لذت ببرند و هنر زندگی کردن را بیاموزند. آنها دوست دارند بیاموزند و در کنار آموختن سرگرم شوند و از لحظاتی‌شان با کتاب مورد علاقه‌شان لذت ببرند. چنانکه شواهد موجود در کتاب‌های طرفدار کودکان حاکی از این حقیقت بود.

پس از بررسی که در کتاب‌های پرخواننده انجام شد، کتاب‌های ترجمه حضور پررنگ‌تری را نشان می‌داد؛ در حالی که کودکان ادعا می‌کردند که کتاب‌های ایرانی را بیشتر دوست دارند و زمانی که از ایشان پرسیده شد که چرا کتاب‌های نویسندگان ایرانی را بیشتر دوست دارید، بیشتر کودکان پاسخ دادند: به این دلیل که ایرانی هستیم و از کشورمان حمایت می‌کنیم.

در مرحله بعد شخصیت‌های داستانی مورد پژوهش قرار گرفت. در میان کتاب‌های پرخواننده کودکان، شخصیت مهربان بیشترین بسامد را داشت و پس از آن شخصیت شجاع و مبارز قرار می‌گرفت؛ اما پس از بررسی پاسخ‌های کودکان جایگاه آنها تغییر یافت و شخصیت مبارز جایگاه اول را به خود اختصاص داد و پس از آن شخصیت مهربان و بعد دیگر ویژگی‌های شخصیتی قرار گرفت.

براساس بررسی انجام شده در کتاب‌ها و نظرات کودکان این نتیجه حاصل شد که کودکان هم دوست دارند شخصیت‌های اصلی داستان‌شان انسان باشد هم حیوان؛ اگرچه بسامد حیوانات در کتاب‌های پرخواننده کودکان بیشتر بود؛ اما این حیوانات هم شخصیت انسانی داشتند. براساس نظر مربیان، کودکان دختر دوست دارند شخصیت داستان‌شان، دختر و کودکان پسر دوست دارند شخصیت داستان‌شان مرد یا پسر بچه باشد.

زمانی که از واقعی یا خیالی بودن شخصیت‌های داستانی سخن رفت، این نتیجه حاصل شد که کودکان هم شخصیت‌های تخیلی و هم شخصیت‌های واقعی را دوست دارند؛ اگرچه نویسنده باید با شخصیت‌پردازی هنرمندانه شخصیت تخیلی داستان را برای کودکان باورپذیر کند و در نهایت به این دلیل که کودکان با قهرمان داستان خودشان همذات‌پنداری می‌کنند دوست دارند شخصیت مورد علاقه‌شان مهربان و موفق باشد.

از نظر کیفیت ارائه کتاب نیز از کودکان و مربیان سوالاتی پرسیده شد و با توجه به بررسی که در کتاب‌های پرخواننده نیز انجام گرفت این نتیجه به دست آمد که کودکان از کتاب‌هایی با قطع کوچک استقبال نمی‌کنند. کودکان کتاب‌های رنگی را به کتاب‌های سیاه و سفید ترجیح می‌دهند و در میان رنگ‌ها، رنگ‌های آبی، قرمز، سبز، بنفش، صورتی و زرد به ترتیب از رنگ‌های مورد علاقه آنان بودند.

پی‌نوشت

۱. این پژوهش حاصل فعالیت پژوهشی با حمایت صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور انجام شده است.

کتاب‌نامه

- اکرمی، جمال‌الدین (۱۳۸۹). کودک و تصویر، جستارهایی در تصویرگری کتاب‌های کودکان و نوجوانان، ج ۲، تهران: سروش.
- حامدی‌شیروان، زهرا و شهلا شریفی (۱۳۹۲). «بررسی آموزه‌های ایدئولوژیک در پاره‌ای از آثار ادبیات کودک ایران در گروه‌های سنی ۵ و ۱۰»، تفکر و کودک، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال چهارم، شماره دوم، صص ۱۷-۳۸.
- حجوانی، مهدی (۱۳۸۹). زیبایی‌شناسی ادبیات کودک، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

مقایسه معیارهای کودکان برای ... (ناصر نیکویخت و سمیه رضایی) ۳۲۵

- خسرو نژاد، مرتضی (۱۳۸۷). *دیگرخوانی‌های ناگزیر؛ رویکردهای نقد و نظریه ادبیات کودک*، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- دهقانی، لیلا (۱۳۹۸). بررسی سلیقه و میزان اقبال نوجوانان مدارس متوسطه اول شهر شیراز به آثار داستانی، *مجله مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز*، ۱۰(۲)، ۲۱-۴۰.
- شاهرودی، فروغ‌علی (۱۳۸۸). «کتاب همچون یک درمان‌بخش، کتاب‌درمانی رشدی برای نوجوانان». *مجله کتاب ماه کودک و نوجوان*، ۱۴۲، ص ۸-۱۴.
- شعاری نژاد، علی‌اکبر (۱۳۸۶). *ادبیات کودکان*، چاپ بیست و پنجم، تهران: اطلاعات.
- قاسم‌پورمقدم، حسین و همکاران (۱۳۸۷). *ادبیات کودکان و نوجوانان؛ همراه با نقد و تحلیل نمونه‌های شعر و قصه ویژه معلمان، دانشجویان و اولیا*، چاپ دوم، تهران: مؤسسه فرهنگی آیندگان.
- قاینی، زهره (۱۳۹۰). *تصویرگری کتاب‌های کودکان: تاریخ، تعریف‌ها و گونه‌ها*. تهران: مؤسسه فرهنگی هنری پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان.
- قرشی، محمدحسین (۱۳۸۵). *بررسی مشکلات ترجمه ادبیات کودکان*، تهران: صنم.
- قول‌ایاغ، ثریا (۱۳۹۳). *ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن*، تهران: سمت.
- کاسی، فاطمه و صدیقه علی‌پور (۱۳۹۹). «تحلیل شگردهای وانمودگی و بی‌مرزی در تفکر کودکان با نگاهی به داستان‌های کودکان احمدرضا احمدی»، *تفکر و کودک، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، سال یازدهم، شماره اول، صص ۱۵۱-۱۶۹.
- نوکاریزی، محسن و ضیغمی، مجید (۱۳۹۲). «مقایسه میزان اهمیت ملاک‌های رایج انتخاب کتاب کودک برای والدین و کودکان در شهر مشهد»، *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتاب‌خانه‌های عمومی*، ۱۹(۳)، ۳۴۱-۳۶۳.
- وکیلی ازغندی، سمانه، محسن نوکاریزی و معصومه تجعفری (۱۳۹۴). «مقایسه ملاک‌های انتخاب کتاب از دیدگاه نوجوانان شهری و روستایی (مطالعه موردی: شهرستان کاشمر)»، *نشریه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۸(۴)، ۱۵۰-۱۲۳.
- ولوی، پروانه و همکاران (۱۳۹۶). «کنوانسیون جهانی حقوق کودک و فرصت‌هایی که برای پرورش تفکر مستقل در کودکان ارائه می‌دهد»، *تفکر و کودک، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، سال هشتم، شماره دوم، صص ۱-۲۰.

Byraktar, A. (2021). "Value of Children's Literature and Students' Opinions Regarding Their Favourite Books", *International Journal of Progressive Education*, 17(4), 341-357.

Clark, Ch. & Foster, A. (2005). "Children and Young people's reading Habit and Preference". [Http://www.Literacytrast.org.uk](http://www.Literacytrast.org.uk). Retrieve 12/9/2014.

- Dunn, FW. (1921). "Interest factors in primary reading material. Contributions to education", 113, 70-82.
- Kartal, H. & Soyucok, M. (2017). "The Evaluation of Children Expectations about Literacy Environment". *International Online Journal of Primary Education*, 6(1), 1-18.
- Wilkinson, K. (2003). "Children's favourite books". *Journal of Early Childhood Literacy*, 3(3), 275- 301.